

Verdal kommune

BEREDSKAPSPLAN

FOR

BARNEHAGER I VERDAL KOMMUNE

Vedtatt i Driftskomitèen 17. november 2009

VIKTIGE TELEFONNUMRE

AMBULANSE:113

BRANN: 110

POLITI: 112

LEGEVAKT: 740 80000

ARBEIDSTILSYN: 815 48 222

STEKKE LEGESENTER: 740 48600

VERDAL LEGESENTER: 740 48300

ØRMELEN LEGESENTER: 740 75270

VUKU LEGESENTER: 740 44330

DISTRIKTSTANNKLINIKKEN: 740 75350

BARN I KRISE- TEAMET 74048240

BARNEVERNTJENESTEN 74048240

VERDAL KIRKEKONTOR / PREST: 740 75280

VERDAL KOMMUNE

(servicekontoret): 740 48200

BUP (sentralbord sykehuset): 740 98000

GIFTINFO.SENTRALEN: 22 59 13 00

VIRKSOMHETSLEDER:

Frode Kvitem, Vinne & Ness Oppvekstområde 74 06 53 80

STYRER/ DAGLIG LEDER: Anne Grete Wold Olsen 45 41 19 45

STYRER/DAGLIG LEDERS STEDFORTREDER:

Audhild Moa 90 64 10 06

Vigdis Moa 92 89 26 82

Merete M. Larsen 91 69 00 71

Lillian Aglen 95 22 14 72

1. Ansvarsfordeling

1.1 VED ALVORLIG ULYKKE / DØDSFALL I BARNEHAGEN

- Den som kommer først til ulykkesstedet gir nødvendig førstehjelp
- Ha klart navn på den skadede/forulykkede, fødselsdata og navn på pårørende.
- Annet personell tilkaller lege/ ambulanse
- Styret varsles
- En fra avdelingen som er trygg på seg selv og som barnet er trygg på, blir med til lege/sykehus – avgjøres av ansvarlig.

1.2 STYRER/ PEDAGOGISK LEDER

- Varsler foresatte
- Ved alvorlig ulykke skal politi OG ARBEIDSTILSYN varsles
- Informere virksomhetsleder
- Har ansvar for at skademeldingsskjema blir utfylt av ansatte/vitner.

1.3 DET ØVRIGE PERSONELL

- De andre barna holdes borte fra ulykkesstedet
- Samle barna avdelingsvis til åpen dialog
- Søsken til skadede tas spesielt hand om

1.4 DE ANDRE FORESATTE

- Alle foresatte blir informert om ulykken
De vi ikke når på telefon, informeres ved henting.

1.5 PERSONALET

- Personalet samles etter at barnet er hentet – bearbeiding av reaksjoner
- Vurdere behov for fagfolk

1.6 MEDIEHÅNDTERING

- Ansvar
- Hvordan

2.0 Alvorlige ulykker i barnehagetiden.

- Ambulanse 113
- Politi 112
- Brannvesenet 110
- * Arbeidstilsyn 815 48222

Dersom det er vanskelig å komme gjennom på telefon til legesentret og det er tvil om ulykkens alvorlighetsgrad (for eksempel brudd/ ikke brudd?), ring legevakt 740 70 300 eller 113.

- Førstehjelp - ha fast plass til pledd og førstehjelpsskrin / pute.
- Øvrige ansatte fjerner barnegruppa fra ulykken så snart som mulig og tar seg av dem. Barn i sjokk må få særbehandling - tilkalle lege.
- Styrer/ stedfortreder samler eventuelle øyenvitner til samtale.
- Styrer/ stedfortreder samler personalet. Gi nøktern informasjon.
- Ta kontakt med evt. søsken i barnehagen - ansvarlig er pedagogisk leder på søskens avdeling. De pedagogiske lederne samler barna avdelingsvis. Åpne for alle typer spørsmål og reaksjoner. Gi korrekt, saklig informasjon og svar ut fra det.
- De som blir med den skadede til lege/sykehus gir melding tilbake til barnehagen om den skadedes tilstand snarest mulig.
- Styrer/ stedfortreder gir skriftlig informasjon til hjemmene om hendelsen, og hva barnehagen har gjort.
- Eventuelt besøk på sykehus (etter avtale med foresatte).
- Styrer kontakter evt. eksterne instanser.
- Det er styrers/ stedfortreders ansvar å samle de ansatte til personalmøte så raskt som mulig etter ulykken for å bearbeide hendelsen sammen.
- Evt. tilkalle kriseteam for å hjelpe barna /voksne å bearbeide hendelsen.
- Evt. foreldremøte. Gi korrekt, saklig og nøktern informasjon og svar ut fra det. Det er viktig at foresatte får informasjon så snart som mulig. Hvis personopplysninger skal gis, sørg for at den gis i samtykke med pårørende.
- Skademelding, forsikringspapirer, skjema til Helsetjenesten fylles ut av styrer/ stedfortreder eller pedagogisk leder.

- Ved behov, kall inn ekstra ressurspersonale/vikarer for å kunne ha tid til å jobbe med reaksjoner / bearbeiding hos barn, foresatte og ansatte.

3.0 Dødsfall i barnehagetiden.

- Ambulanse 113
- Politi 112
- Brannvesenet 110
- * Arbeidstilsyn 815 48 222

- Informerer om hvilket sykehus barnet er på.
- Presten evt. legen gir dødsbudskapet til foresatte.

• ***NB!!! - Si at det har skjedd en alvorlig ulykke. Ikke si at barnet er død - prest / lege formidler dette.***

- De pedagogiske lederne samler barna avdelingsvis. Åpne for alle typer spørsmål og sorgreaksjoner. Gi konkret, saklig informasjon. Forsøk å beholde roen - husk å gi masse omsorg, varme og nærhet. Det er tillatt å sørge sammen med barna, men ikke «miste hodet».
- Når alle er gått, samles personalgruppa. Gå gjennom hendelsesforløpet, bearbeide reaksjoner, planlegge hva som skal gjøres fremover evt. kriseteam.

Styrer gir skriftlig informasjon til hjemmene om:

- Hva som har skjedd
- Hvilken markering barnehagen skal ha
- Innkalling til foreldremøte etter behov
- Informasjon/tilbud om hjelp fra fagpersoner/kriseteam

Styrer/pedagogisk leder tar kontakt med de pårørende for å:

- Informere om hva som er gjort i barnehagen
- Drøfte deltagelse i begravelsen og invitere til samtale om den som er død.
- Gi tilbud om deltakelse i en minnestund som arrangeres av barnehagen.

- Samle barna til minnestund. Lystenning, sang og korte «minnetaler».
- Samarbeid med foresatte.

NB! Det er viktig med oppfølging av både barn og ansatte. Sorgarbeid tar lang tid, og reaksjoner som må bearbeides kan komme lenge etter selve hendelsen.

4.0 Tiden mellom dødsfall og begravelse

- Kondolanse til hjemmet ved personlig fremmøte, evt. brev eller telefon
- Marker med lys, bilde, blomster på avdelingen, evt. også på et sentralt sted i barnehagen.
- La avdødes plass ved bordet og i garderoben stå tomt, evt. med lys slik at bortfallet blir markert / synlig.
- Barn som skal være med i begravelsen skal ha med foresatte i tillegg til barnehagepersonale.
- Prest eller lignende kan inviteres for å snakke om begravelsen. Det er viktig å huske at det normalt vil være mange forskjellige livssyn representert i en barnehage.
- Flagging på halv stang er naturlig ved dødsfall hos barnehagebarn / personale.

Etter begravelsen:

- Samle barna etter begravelsen.
- Gi rom for ulike sorgreaksjoner, snakk om begravelsen.
- Avdøde bør minnes i tiden som kommer, tenn et lys når vedkommende skulle feiret år osv.

NB! Det er viktig med oppfølging av både barn og ansatte. Sorgarbeid tar lang tid og reaksjoner som må bearbeides kan komme lenge etter selve hendelsen.

- **Tilnærmet samme prosedyre følges dersom en voksen dør i barnehagen.**

Uventet dødsfall utenom barnehagetiden (barn/personale).

- Den som får meldingen varsler styrer som sørger for å få meldingen bekreftet (politi, prest, pårørende).
- Styrer innhenter fakta om hva som har skjedd (pårørende, slekt, prest, evt. politi).
- Informasjon gis om mulig før barnehagestart, styrer organiserer evt. ringerunder. Styrer / stedfortreder skaffer vikarer og forsøker å starte dagen med et felles personalmøte (evt. avdelingsvis).

Hvordan forholder vi oss til barna

- hva sier vi
- har vi lov til å vise at vi gråter
- planer fremover
- hvordan forholder vi oss til foreldrene som kommer med barna om morgenen
- Barna gis konkret, helhetlig og saklig informasjon avdelingsvis og samtidig. Det åpnes for samtale, spørsmål og reaksjoner. Det må ikke snakkes over hodet på barna i garderoben.
- * Styrer / pedagogisk leder tar kontakt med barnets / personalets familie og klargjør hva de ønsker fra barnehagens side. Informer om hva barnehagen har planlagt.
- Samle barna til minnestund. Lystenning, sang og korte «minnetaler» om den døde.

- Aksepter at barn reagerer forskjellig- alt er normalt. Gi barna ”pusterom”
- Styrer gir skriftlig informasjon til hjemmene om:
- Hva som har skjedd.
- Hvilken markering barnehagen har hatt og skal ha.
- Innkalling til foreldremøte etter behov.
- Informasjon / tilbud om hjelp fra fagpersoner.
- Hvordan barnehagen forholder seg til begravelsesdagen.
- Personalmøte avholdes etter arbeidstid. Tid for sorgreaksjoner, tanker og videre planer.
- Barnehagen sender blomster. Styrer / pedagogisk leder besøker familie dersom de ønsker det.
- Innkalle til foreldremøte ved behov. Informere om sorgreaksjoner hos barn. Hva barnehagen skal gjøre, hvordan skal barna involveres? Kriseteam o.l deltar.
- Legge forholdene til rette for en dempet barnehagedag: - rolig atmosfære, lave stemmer, dempet belysning. - god tid til hverandre - tid og rom for samtale. - høy terskel for barnas ulike måter å bearbeide sorg på - snakke med barna om den døde - svare ærlig på spørsmål fra barna - bilde av barnet - lys, tegninger, dikt m.m. - etterhvert besøke gravstedet.
- Etter begravelsen: Samle barna etter begravelsen (foresatte avgjør om barna skal i begravelsen og foresatte må være med sitt barn!!!). Gi rom for ulike sorgreaksjoner, snakke om begravelsen. Avdøde bør minnes i tiden som kommer, tenn et lys på vedkommendes bursdag o.l.

5.0 En i barnets familie dør eller blir alvorlig syk.

- Så sant det er mulig ber barnehagen om å bli informert om dødsfall og alvorlig sykdom snarest mulig. Informasjonen må komme fra pålitelige hold. Ring eventuelt kilden opp igjen og få bekreftet meldingen.
- Dersom barnet er borte fra barnehagen, informer de andre barna om sykdommen / dødsfallet, vær oppmerksom på at den som har mistet foresatte/ søsken er i sorg. Vær åpen for reaksjoner og spørsmål omkring død fra barna.
- Knytt kontakt med barnehage og hjem / barn. Styrer / pedagogisk leder tar kontakt for å informere om hva som er gjort i barnehagen og åpner evt. for videre kontakt. Send blomster evt. besøk i hjemmet.

Informasjon (kun ved tap av foresatte/ søsken) til hjemmene fra styrer / pedagogisk leder dersom de pårørende ønsker det (må få tillatelse).:

- Nøkternt om det som har skjedd.
- Om barnehagens arbeid rundt det som har skjedd, evt. minnestund, lys etc.
- Eventuell deltakelse i begravelsen.

Før barnet kommer tilbake til barnehagen - innhentes opplysninger om:

- Hvilken info. barnet har fått om dødsfallet / sykdommen, årsak o.l.
- Hvilke ritualer det får / har fått delta i.
- Hvilken forklaring barnet har fått på det som har skjedd og hva som skjer med den syke / døde.

- Avklar med foresatte om hvordan barnehagen skal møte barnet / sorgen. Pedagogisk leder har ansvar for at barnet blir fulgt tett opp av en voksen som både barnet og familie har tillit til. Ta initiativ overfor barnet - fortell at du vet. Vær oppmerksom, men ikke påtrengende overfor barnet. - Følge opp de øvrige barna. Trekk inn fagfolk om nødvendig!
- Avklare hvem som skal gå i begravelse - og tilrettelegge for det.
- Barnehagen skaffer seg kunnskap om sykdommen og sorgreaksjoner hos barn.
- Personalet er våken for barnets livskrise; viktig å være nær, vise omsorg og hjelpe til å bearbeide.
- Eventuelle sorgreaksjoner og tanker hos personalet tas opp og bearbeides. Personalets ulike ressurser tas i bruk. Personalmøte ved behov.

6.0 En medarbeider rammes av alvorlig sykdom eller død i nærmeste familie.

- Styrer og evt. andre tar kontakt med den ansatte.
- Etter avtale med den som er rammet informerer styrer de andre ansatte.
- Personalgruppa sender blomster, et kort o.l.
- Styrer informerer om permisjonsrettigheter.
- Styrer setter av tid til den ansatte.
- Den ansatt vil trenge tid til å bearbeide sorgen.

Å følge et barns sykeleie / dødsleie.

- Foreldrene informerer barnehagen.
- Fortløpende kontakt mellom barnehage og hjem. Styrer / pedagogisk leder har ansvar.

Det avtales møte med foresatte.

- o Hvem skal informeres (personale, barn, de andre foresatte).
- o Hva skal det informeres om.
- o Hvem skal gi informasjonen.

- Gi personale og barn regelmessig informasjon om den syke. Alle må få samme informasjon. Gi fakta om sykdommen. Foreldremøte etter avtale med de pårørende.
- Avklar med foresatte hvilken kontakt / oppfølging de ønsker - informer om hva barnehagen kan gjøre.
- Inviter lege / helsesøster - og gjerne en av foresatte til den syke.
- Husk på den syke med brev, tegninger og gaver.
- Om mulig etabler kontakt den andre veien.
- Planlegge og gjennomføre besøk på sykehus eller hjemme. Det må gjøres etter avtale med de foresatte og sykehuset.

7.0 Dødsfall utenom barnehagetiden (barn/personale).

- Den som får meldingen varsler styrer som sørger for å få meldingen bekreftet (politi, prest, pårørende).
- Styrer innhenter fakta om hva som har skjedd (pårørende, slekt, prest, evt. politi).
- Informasjon gis om mulig før barnehagestart, styrer organiserer evt. ringerunder. Styrer / stedfortreder skaffer vikarer og forsøker å starte dagen med et felles personalmøte (evt. avdelingsvis)

Hvordan forholder vi oss til barna

- hva sier vi
- har vi lov til å vise at vi gråter
- planer fremover
- hvordan forholder vi oss til foresatte som kommer med barna om morgenen
- Barna gis konkret, helhetlig og saklig informasjon avdelingsvis og samtidig. Det åpnes for samtale, spørsmål og reaksjoner. Det må ikke snakkes over hodet på barna i garderoben.
- Styrer / pedagogisk leder tar kontakt med barnets / personalets familie og klargjør hva de ønsker fra barnehagens side. Informer om hva barnehagen har planlagt.
- Samle barna til minnestund. Lystenning, sang og korte «minnetaler» om den døde.

Styrer gir skriftlig informasjon til hjemmene om:

- Hva som har skjedd.
- Hvilken markering barnehagen har hatt og skal ha.
- Innkalling til foreldremøte etter behov.
- Informasjon / tilbud om hjelp fra fagpersoner.
- Hvordan barnehagen forholder seg til begravelsesdagen.
- Personal møte avholdes etter arbeidstid. Tid for sorgreaksjoner, tanker og videre planer.
- Barnehagen sender blomster. Styrer / pedagogisk leder besøker familie dersom de ønsker det.
- Innkalle til foreldremøte ved behov. informere om sorgreaksjoner hos barn. Hva barnehagen skal gjøre, hvordan skal barna involveres? Kriseteam o.l deltar.
- Legge forholdene til rette for en dempet barnehagedag: - rolig atmosfære, lave stemmer, dempet belysning, - god tid til hverandre - tid og rom for samtale. - høy terskel for barnas ulike måter å bearbeide sorg på. - sankke med barna om den døde. - svare ærlig på spørsmål fra barna. - bilde av barnet - lys, tegninger, dikt m.m. - etterhvert besøke gravstedet.
- Etter begravelsen: Samle barna etter begravelsen (foresatte avgjør om barna skal i begravelsen og foresatte må være med sitt barn!!!). Gi rom for ulike sorgreaksjoner, snakk om begravelsen. Avdøde bør minnes i tiden som kommer, tenn et lys på vedkommendes bursdag o.l

8.0 Å følge et barns sykeleie / dødsleie.

- Forsatte informerer barnehagen.
- Fortløpende kontakt mellom barnehage og hjem. Styrer / pedagogisk leder har ansvar.

Det avtales møte med foresatte.

- Hvem skal informeres (personale, barn, de andre foresatte).
 - Hva skal det informeres om.
 - Hvem skal gi informasjonen.
-
- Gi personale og barn regelmessig informasjon om den syke. Alle må få samme informasjon. Gi fakta om sykdommen. Foreldremøte etter avtale med de pårørende.
 - Avklar med foreldrene hvilken kontakt / oppfølging de ønsker - informer om hva barnehagen kan gjøre.
 - Inviter lege / helsesøster - og gjerne en av foreldrene til den syke.
 - Husk på den syke med brev, tegninger og gaver.
 - Om mulig etabler kontakt den andre veien.
 - Planlegge og gjennomføre besøk på sykehus eller hjemme. Det må gjøres etter avtale med de foresatte og sykehuset.

9.0 Når det oppstår alvorlige smittsomme-sykdommer i barnehagen (epidemier).

- Ringe helsestasjonen og kommunelege for å informere / spørre om råd.
- Informere foresatte pr. telefon eller skriv.
- Styrer avgjør etter råd fra helsestasjon/kommuneoverlege om barnehagen skal stenge.
- Holde foresatte og ansatte kontinuerlig informert via brev / skriv.
- Ha personalmøte så snart som mulig for å vurdere fremgangsmåte og bearbeide reaksjoner.
- Ha foreldremøte så snart som mulig for å gi informasjon.

10.0 Andre kriser.

10.1 Skilsmisse.

- Foresatte informere barnehagen.
- Informer barnet om at du / barnehagen vet.
- Bekreft at begge foresatte er betydningsfulle ved å innkalle begge til samtaler, sammenkomster.

- Barn er egosentriske og vil ofte tillegge seg skylden for foresattes skilsmisse. Bearbeidd barnets skyldfølelse - skilsmisser er voksenanliggende.
- Pedagogisk leder innkaller til foreldresamtale med begge foreldre. Barnet i fokus.
- Ved skilsmisse kan en oppleve at sorgen over tapet av en som foresatt er vanskeligere å leve med enn sorgen over en død.
- Foresatte må opplyse barnehagen om hvilken avtale de har inngått ang. barnet / barna. Barneloven gir barn rett til samvær med begge foresatte, også når foresatte ikke bor sammen. Foresatte kan fritt avtale hva slags samværsordning de ønsker å ha. Utgangspunktet er at samværet skal skje ut fra hva som vil være best for barnet / barna.
- Foresatte med felles foreldreansvar kan kreve å få den samme informasjon fra barnehage. Begge kan møte til konferansetimer / foreldresamtaler, foreldremøter m.m.
- Hvis den ene av foresatte har foreldreansvaret alene, kan den andre ikke kreve å bli innkalt til, eller å delta i alminnelige konferansetimer / foreldresamtaler.
- Moren har foreldreansvaret alene hvis foresatte ikke er gift. Ugifte foresatte kan avtale at de har foreldreansvaret sammen, eller at faren skal ha det alene.

10.2 Seksuelle overgrep.

- Ved mistanke kontaktes Barnevernet.
- Styrer kontakter nærmeste overordnede.
- Barnevernet eller nærmeste overordnede har ansvaret for videre saksgang. Kontakte politi m.m.

10.3 Psykiske lidelser i familien.

- Opprett kontakt med barnets nærmeste som ikke er syk.
- Gi barnet informasjon etter avtale med foresatte.
- Bruk begrepene syk / frisk - begreper som barn forstår.
- Fremstå som en stabil omsorgsperson - gi en av de voksne på avdelingen spesielt ansvar.
- Opptre forutsigbart og med klare grenser.
- Oppretthold de faste rutinene rundt barnet - gi klar informasjon i god tid dersom rutinene må endres. Gjør dagen forutsigbar.
- Hjelp barnet med å sette ord på og fremme egne behov.
- Prøv å motvirke barnets skyldfølelse.

10.4 Kidnapping eller trusler om kidnapping.

Foreldre må gi barnehagen skriftlig beskjed om hvem som kan hente / ikke skal hente barnet / barna i barnehagen jfr. skjema som fylles ut fra oppstart i barnehagen høsten 2008
Foreldre må gi beskjed hvis det er andre som skal hente.

- Dersom barnet er kidnappet varsles politiet først.
- Deretter varsles nærmeste foresatte.
- Nærmeste overordnede varsles.
Ved trusler om kidnapping konfereres med nærmeste overordnede.
Personalmøte og foreldremøte.

10.5 Trusler om vold fra foresatte o.l.

- Forhold deg rolig og unngå å provosere / argumentere når trusler blir fremsatt.
- Skriv ned hva som skjedde og hva som ble sagt med en gang etterpå.
- Meld fra til nærmeste overordnede.

- Styrer sørger for at den som har blitt utsatt for trusler får noen å snakke med.
- Episoden meldes videre til nærmeste overordnede.
- Den som har blitt utsatt for trusselen avgjør om den skal meldes til politiet.

11.0 Vanlige reaksjoner hos barn i sorg og krise.

- Konsentrasjonsproblemer.
- Søvnproblemer, forstyrret søvnrytme.
- Psykosomatiske reaksjoner - kvalme, svimmelhet, mageondt, hodepine, slapphet og muskelsmerter.
- Sengevæting.
- Utrygghet og angst.
- Tendens til sosial isolering.
- Depresjon.
- Formålsløs aktivitet og sinne.
- Gråt og tristhet.
- Skyldfølelse og skam.
- Sterkt behov for nærhet og fysisk kontakt.
- Noe alderstypisk:

Ca. 1 - 5 år:

Forvirring, raserianfall, gråt og kontaktsøking.

Ca. 5 -6 år:

Irritabilitet, tristhet, rastløshet, makter en rimelig forståelse, kan uttrykke savn, tristhet og håp. Disse reaksjonene kan vise seg å vare lenge. Reaksjonene er normale. Barns sorg kan være dyp og langvarig. En viktig regel kan være å holde samtalen åpen.

Husk at barn opp til 10 år:

- Har svært konkrete tanker om døden.
- Tror ofte den døde kan bli levende igjen.
- Setter ofte døden i forbindelse med straff og skyldfølelse.
- Opplever redsel for at noe vondt skal skje med den nærmeste familien eller vennene.
- Setter ofte skilsmisse i forbindelse med straff og skyldfølelse.
- Ofte går «inn og ut» av sorgen over en lengre periode.

Husk: Sorg er ikke en sykdom, men en normal reaksjon på tap!

12.0 Faser - krisereaksjoner.

Krisereaksjonen vil i grove trekk være like for barn og voksne.

Sjokkfasen: 1 - 3 døgn.

- Avstenging / manisk - dratt og «tomt» ansikt, flakkende blick og dempet stemme.
- Fravær av reaksjon / sterk følelsesmessig reaksjon.
- Fortrenging / benekting.
- Fordreid hukommelse.
- Skremmende fantasier.

Reaksjonsfasen: 1 - 3 uker.

- Repetisjon.
- Kjemper i mot prosessen.

Bearbeidelsesfasen: 1 - 5 måneder.

- Reparasjon.
- Kjemper mot prosessen.
- Gjenoppretter dagliglivet. Aggresjon. Fjerner seg mentalt for å «overleve».
- Oppsøkende atferd. Verbal ekspressiv.

Ved skilsmisse:

- Får distanse til familiekrisen.
- Håpet lever fortsatt om at foresatte skal gjenforenes.
- Ved seksuelle overgrep:
- Også skyld og savn hos barnet.

Nyorienteringsfasen:

- Avslutningsfasen.
- Ved skilsmisse:
- Få et realistisk syn på sin evne til å elske og bli elsket.
- Tro på at forhold kan ha varighet.

13.0 Hvordan bør vi møte barn som opplever sorg?

Å møte et barns sorg på en naturlig og nær måte, er for mange svært vanskelig. Som barnehagepersonale må vi mestre denne oppgaven.

13.1 Umiddelbart etter en ulykke har skjedd i barnehagen:

- Samle alle barna.

- En voksen som er trygg og rolig leder samtalen.
- Flest mulig voksne er tilstede - nærhet, armer og fang er viktig.
- Gjennomgå hendelsesforløpet med barna.
- Gi nøyaktig informasjon og vær ærlig - **NB! Definer det som en alvorlig skade og forklar at vi ikke vet hvordan det går - ikke si at noen er død før det er bekreftet fra lege og foresatte er informert.**
- Lytt til spørsmål barna har og gi tydelige svar.
- Ha god tid.

13.2 Hvordan kan vi generelt hjelpe barn i sorgbearbeidingen:

- Være åpne og sannferdige i kommunikasjonen - gi nøyaktig informasjon. Ta initiativ - bekreft at du vet.
- Forklare at den døde aldri kommer tilbake.
- Fortelle om begravelsen.
- Unngå forvirring - bruk ordet død.
- Vær konkret i forklaringene.
- Tilpasse forklaringene barnas alder - ikke bruke vanskelige ord og setninger.
- Bruke god tid til samtale med barnet / barna.
- Besvare spørsmål uansett når og hvor ofte de kommer.
- Gå gjennom hendelsesforløpet med barna mange ganger (gjelder særlig når døden skjer i barnehagen).
- Lytt til barnas tanker og oppfatninger av det som har skjedd.
- La barna tegne og leke det som skjedde - dette gir mulighet til å uttrykke det de føler på sitt eget språk - det gir også rom for bearbeiding.
- Ha minnene fremme – f.eks. bilder.
- La barna føle at det er tillatt å vise sorg, savn og lengsel - på sin måte. La barnet uttrykke både positive og negative følelser.
- La hverdagsrutinene fungere som vanlig.
- Akseptere at barnet / barna kan oppleve økt behov for nærhet og trygghet.
- Forsikre barnet / barna om at ingenting de har tenkt eller gjort førte til det som skjedde.
- Prøv å gi hjelp til å motarbeide skyldfølelse. Skape perspektiv i sorgen / krisen – se fremover.
- Ha respekt for de pårørende i omtale, i bruk av symboler, i formidling til barnet. Vær observant for hvilken verdiforankring og forklaringsmodell familien har.
- Drøft alle tiltak med barnets foresatte. Gi skånsomt uttrykk for den kunnskap og de erfaringer du sitter inne med. Hold kontakt med hjemmet.
- Husk at det er ikke du som eier krisen / sorgen - du er en hjelper.
- Bruk evt. loggbok

Enhver hjelper vil ha behov for å ha noen å snakke med, spørre, fortelle, få støtte, råd og veiledning hos. Styrerne vil primært fungere som veileder. Ved behov trekkes fagpersoner inn, eventuelt andre i eller utenfor barnehagen.

13.3 Når et barn blir borte fra barnehagen

- Vi leter etter barnet innenfor barnehagens område.

- Styrer informeres.
- Det undersøkes med barn og personal om noen har sett barnet, rekonstruer hva som skjedde før barnet forsvant. Sjekk når siste opptelling ble foretatt.
- Vi varsler foreldrene etter ca 20 minutter, må ses i forhold til sammenhengen og hvilket barn det gjelder.
- Vi varsler politiet etter ca.30 min.
- Disponibelt personal blir med på å lete etter barnet
- En av personalet (da fortrinnsvis daglig leder/en pedagogisk leder) som er igjen i barnehagen er hovedkontakt for telefon, politi, foreldre etc.
- Denne personen fører logg over det som skjer.

13.4 Når et barn blir borte på tur med barnehagen.

- Hovedansvarlig for turen oppnevner en til å sikre at de andre barna er under kontroll. Rolig forteller man til barna det som har skjedd og hva som nå skal skje. Informasjonen som blir gitt til barna må tilpasses deres nivå. Kanskje noen av barna kan ha viktig informasjon som det er nødvendig å få tak i.
- Vi leter etter barnet ca. 10 minutter (avhengig av situasjon og sted) før vi kontakter barnehagen og ber om hjelp.
- Foreldre og politi varsles. Tidspunktet for varsling av dem må ses i forhold til sted, situasjon og barn.
- Hovedansvarlig sørger for transport tilbake til barnehagen for de øvrige barna.
- Disponibelt personale blir igjen for å delta i letingen.
- Ved forsvinning er det naturlig å ha en samling etterpå der en tar opp hva som har skjedd, følelser, utrygghet, engstelser. Dette må tilpasses barnas nivå.

14.0 TJUE BUD FOR RIKTIG OMSORG VED KRYBBEDØD.

Den internasjonale krybbedødforeningen har utarbeidet 20 bud for riktig omsorg i en sorgsituasjon. Det kreves ikke overmennesker for å følge dem, bare medmennesker.

- Du skal vite at sorgarbeid er en normal og nødvendig prosess
- Du skal være sammen med de sørgende - ikke løse problemene deres.
- Du skal anerkjenne andres smerte, lære deg å gå inn i den og ikke forsøke å fjerne den.
- Du skal høre- og fremfor alt lytte til hva de sørgende forteller deg.
- Du skal la dem få lov til å gjenta seg selv- igjen og igjen.
- Du skal snakke minst mulig- og unngå ethvert forsøk på trøst som

innebærer en underkjennelse av tapet.

- Du skal akseptere at alle sørger på forskjellig måte- og at ingen sorg er riktig eller gal.
- Du skal vite at ingen er nødt til å rettferdiggjøre sine følelser.
- Du skal oppmuntre de som er sammen om sorgen, til å dele den med hverandre hvis de klarer det.
- Du skal erkjenne at sørgende har lidd et tap.
- Du skal ikke hindre noen i å uttrykke skyldfølelse eller sinne hvis de har behov for dette.
- Du skal hjelpe de sørgende til å innse at den døde aldri kommer tilbake.
- Du skal gi de etterlatte tid til å sørge.
- Du skal tillate de sørgende å ha virkelige minner fra et virkelig forhold til den avdøde.
- Du skal anerkjenne de sørgendes behov for å snakke om den de har mistet.
- Du skal oppmuntre de sørgende til å bearbeide smerten og vise alle sine følelser - uten å dømme.
- Du skal gi barn anledning til å delta i sorgprosessen sammen med de voksne.
- Du skal huske at mange som yter umiddelbar støtte, ofte blir borte etter en stund.
- Du skal ikke la avvisning hindre deg i å komme tilbake med nye tilbud om hjelp.
- Du skal oppmuntre de sørgende til å leve og elske igjen, men først når de føler seg rede.

17. 0 Oversikt over litteratur.

Voksen litteratur:

Bøhle, Solveig Noen blir tilbake.
Danbolt, Lars J. Sammen i sorgens landskap.
Dyregrov, Atle Sorg hos barn - en håndbok for voksne.
Edvardson, Gudrun Barn i sorg, barn i krise.
Elvik, Steinar Tårer uten stemme.
Glimsdal m.fl. Når døden rammer.
Hansen, Hans R Sorg og savn - et felles ansvar.
Jacobsen, Anne Kan man dø om natten.
Jewett, Claudia Når barn sørger.
Johnsen, Arnstein N. Barn sørger.
Johansson, Birgitta Barns tanker om døden.
Melinger, Agnar Dei tapte relasjonene - barn etter fars selvmord.
Parkes, Colin Murray Sorg.
Paterson, Katherine Alene på den andre siden.
Retterstøl og Weisæth Katastrofer og kriser.

Billedbøker:

Alex, Marlee Bestefar og Maria.
Andersen, HC Piken med svovelstikkene.
Egger, Bettina Marianne tenker på bestemor.
Gydal, Monica Slik var det da Olas farfar døde.
Johnsen, Arnstein En annerledes dag.
Kaldhol og Øyen Farvel Rune.
Nilsen, Reidar Da Karlsen døde.
Stokke, Linn Trollet Trym og den hemmelige fargen.
Wahl, Mats Farfars Lajka.
White, Paul Hva hendte med tante Gro.

Førstehjelp:

Forbrukerrådet Farlig - ufarlig? Giftinformasjonssentralen.
Joner, Tone Bergeli Barnesikkerhets boka.
Kjølnér, Brit Tiltak mot småbarnsulykker.
Sandviks Bokforlag Øyeblikkelig førstehjelp for barn.
Stoppard, Miriam Barnets helse fra A til Å.